



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NÆSTVED MUSEUM

Liv og Levn

2 - 1988



LIV OG LEVN 2-1988

- udgiver** Næstved Museum
Ringstedgade 4, DK-4700 Næstved
tlf. 03 17 08 11 / 55 77 08 11
- redaktion** Palle Birk Hansen (ansvh.)
Rasmus Nielsen
- layout** Palle Birk Hansen
- foto** Jens Olsen og Tinne Johansen
- tryk** Glumsø Bogtrykkeri ApS
- trykår** 1988
- oplag** 600 + 100
- ISBN** 97-88461-14-9
- ISSN** 0903-5125
- kopiering** tilladt med tydelig kildeangivelse
- forside** Svend Hammershøj: krukke fra
St. Margaritserien, rødler, h. 29 cm,
H. A. Kähler 1912
- bagside** Ladby Andelsmølle, opf. 1899,
foto 1951

Næstved Museum

Liv og Levn

2 - 1988

Tilegnet Johanne

INDHOLD:

Palle Birk Hansen & Eske Møller

BYGGEPLANER

- skitser til museumslokaler 3

Jens Erik Petersen

I EN KÆLDER...

En 500 år gammel kælder i Farvergade 6

Palle Birk Hansen

NÆSTVED SCT. PEDERS KIRKE

Nyt lys på kirkens bygningshistorie 8

Niels Bonde

KOMPAGNIHUSETS ALDER

- dendrokronologisk datering af tagtømmer 12

Inger Mehlum

MIDDELALDERKANDEN

- genskabt i dag 14

Kresten Madsen

BINDESBØLL HOS KÄHLER

Nyfundne udkast til keramik 16

Kresten Madsen

HAMMERSHØI OG KRUKKERNE

Svend Hammershøis start hos H. A. Kähler 18

Inger Mehlum

KURS NÆSTVED

Billeder af søvejen til Næstved 19

Karen Larsen

FRA FATTIGHUS TIL ÆLDRECENTER

- lidt om ældreforsorg i Suså kommune gennem tiderne 20

Søren Winther

ANDELSMØLLEN PÅ LADBY OVERDREV

- et restaureringsprojekt gennemført af sognet 22



*Palle Birk Hansen
museumsleder*



*Eske Møller
arkitekt M.A.A.*



*Jens Erik Petersen
middelalderarkæolog*



*Niels Bonde, mus.insp.
Nationalmus. 8. afd.*



*Inger Mehlum
keramiker*



*Kresten Madsen
projektleder*



*Karen Larsen
bibliotekar*



*Søren Winther
møllelaugssekretær*



*Jens Olsen
museumsfotograf*



*Tinne Johansen
museumsfotograf*

Palle Birk Hansen & Eske Møller

BYGGEPLANER

- skitser til museumslokaler

Næstved Museum har alvorlige lokaleproblemer.

* For det første opfylder arbejdslokalerne hverken vore egne behov eller myndighedernes almindelige krav, og i dag fungerer vi under en midlertidig dispensation fra Arbejdstilsynet.

* For det andet opfylder vore magasiner ikke selv basale krav til opbevaring af museumsgenstande.

* For det tredje er museets funktioner endnu spredt, idet vi stadig har fjernmagasiner, som gør det vanskeligt at foretage det nødvendige, løbende tilsyn med samlingernes tilstand og udnytte de her magasinerede genstande fornuftigt i formidlingsarbejdet og forskningen.

Situationen i dag

I Helligåndshuset er der udstillinger. Samtidig rummer Helligåndshuset som vor hovedafdeling de nødvendige kontorer, værksteder og folkerum, og der skal også være plads til de dele af samlingerne, som ikke indgår i udstillingerne lige nu. Det kan kun lade sig gøre, fordi vi siden 1983 har haft direkte adgang fra Helligåndshuset til lagerbygningen Grønnegade 35, hvor vi har rådighed over 1.500 m². Her har vi i rå og uistandsatte lokaler indrettet magasiner til dele af museets samlinger, og der er blevet plads til et interimistisk fotoatelier og midlertidige værkstedsfunktioner, uundværlige hjælpemidler i museets daglige arbejde.

Rationelt museumsarbejde

Det er af største vigtighed for museets arbejde, at man fremover kan opretholde og færdiggøre den sammenlægning af arbejdsfunktionerne i de forskellige arbejdslokaler, som er indledt i de senere år. Det er så få driftsmidler til rådighed, at de skal bruges til frugtbart museumsarbejde, ikke til golde og for museumsgenstandene ødelæggende transportopgaver.

Bevaring

Som statsanerkendt museum har vi en lovfæstet pligt til at bevare vore samlinger. Her kæmper vi med ryggen mod muren over for mikroorganismer, insektangreb, politiske nedskæringer, lysnedbrydning, luftforurening og almindelig slitage.

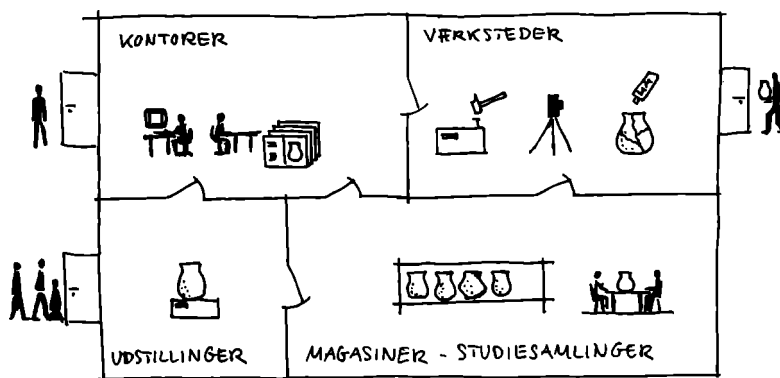
Bevaringsarbejdet baserer sig på et stedsevarende tilsyn med samlingerne, og de skader, som opstår, behandles i museets konserveringsværksted.

Udbygning af samlingerne

Som statsanerkendt museum er vi en del af samfundets kollektive hukommelse, og derfor har vi en lovfæstet pligt til at udvide vore samlinger indenfor vore ansvarsområder. Denne udvidelse eller tilvækst styres af de fagligt uddannede museumsinspektører indenfor deres respektive fagområder.

Det betyder for vore magasiner, at de skal indrettes så rummeligt, at de kan optage en rimelig og nødvendig tilvækst i en overskuelig fremtid. Vi har vurderet, at vi på den baggrund har behov for ca. 1.500 m² magasin, idet vi regner med muligheden af at indføre moderne kompaktreoler på lidt længere sigt.

Fig. 1. museum: funktioner og sammenhæng.



Lokaleplaner og lokalplan

Alle disse forhold er baggrunden for, at vi i en årrække har arbejdet intenst med en løsning af museets lokaleproblemer. Flere forslag er i årenes løb afsendt fra museets bestyrelse til de offentlige tilskudsgivere, uden hvis forståelse og bevillinger vi ikke kan løse opgaverne. Det var derfor et vigtigt skridt på vejen, da vore arbejdslokaler og magasiner i 1987 blev indarbejdet i lokalplanen for Museumskarréen, placeret i direkte forbindelse med Helligåndshuset.

Modeller

Vi vil her præsentere to skitser til en løsning indenfor denne hovedmodel.

Ved den ene løsning indrettes museets lokaler i den eksisterende lagerbygning Grønnegade 35, idet en husdybde ud til Grønnegade friholdes til andre formål, f.eks. butikker og lejligheder, adskilt fra museets arealer med brandmure. Denne løsning kalder vi *det hele hus*.

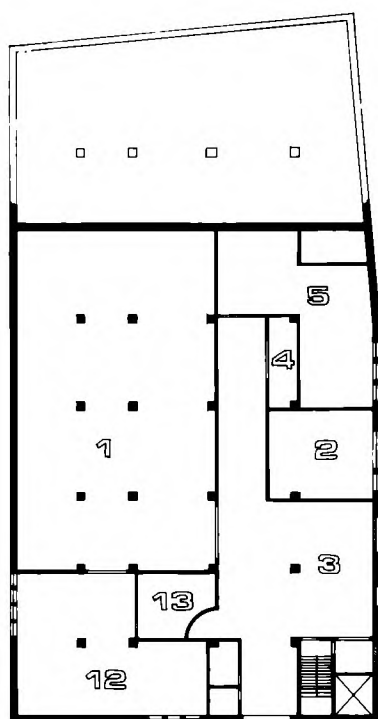
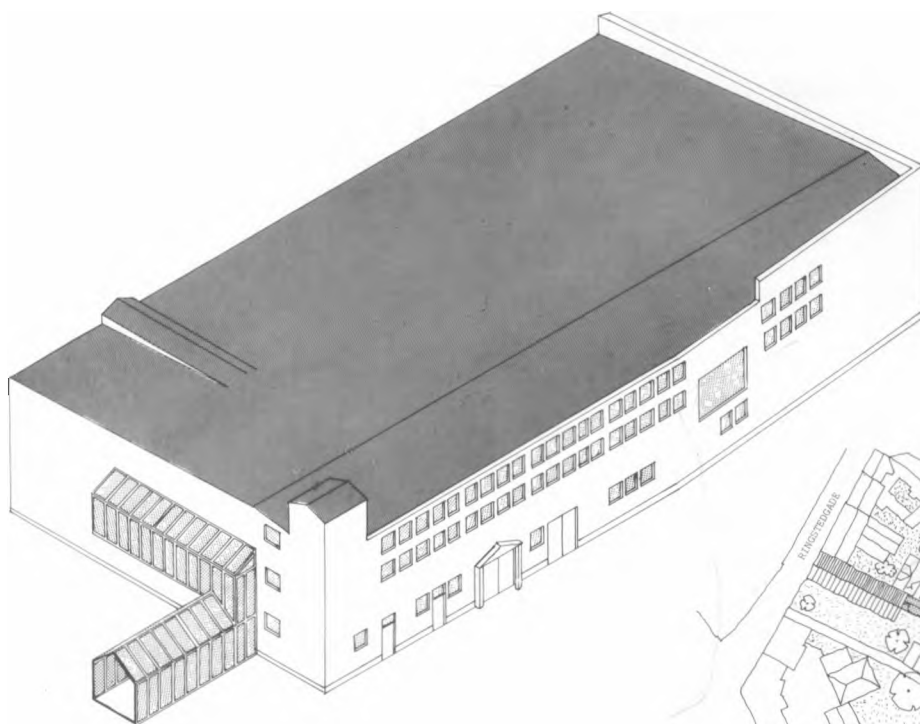
fordel: etapevis indretning af eksisterende hus.

Ved den anden løsning bygges et nyt museumshus med arbejdslokaler og magasiner dér, hvor lagerbygningen står i dag, idet der samtidig skaffes plads til en ny boligblok langs Grønnegade. Det er model *det nye hus*.

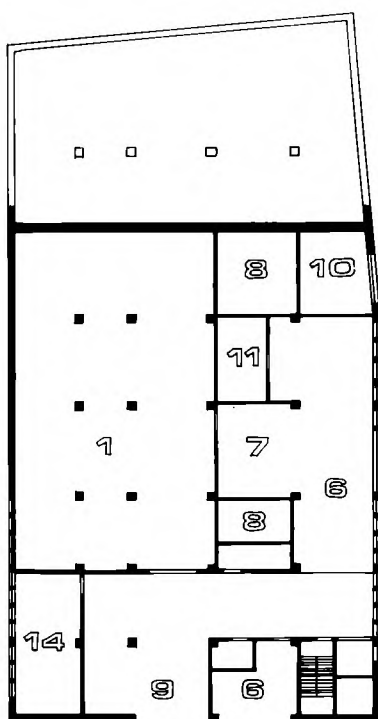
fordel: huset bygges og indrettes til sit formål fra grunden.

Disse modeller - og måske andre - bør indgå i en fordomsfri diskussion, som tager de nødvendige hensyn til museets arbejde, samlingernes bevaring, publikums brug af museet og institutionens samspil med det omgivende bysamfund. □

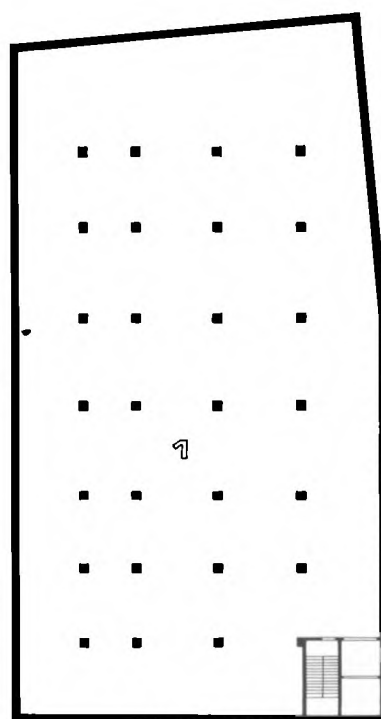
DET HELE HUS



STUEPLAN 1:500



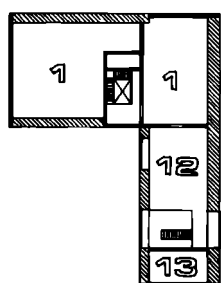
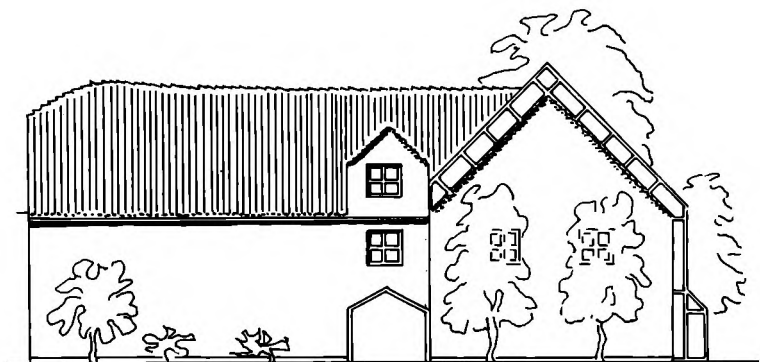
1.SALS PLAN 1:500



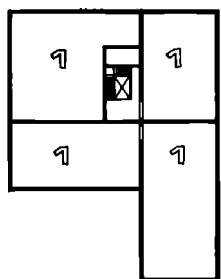
2.SALS PLAN 1:500



DET NYE HUS



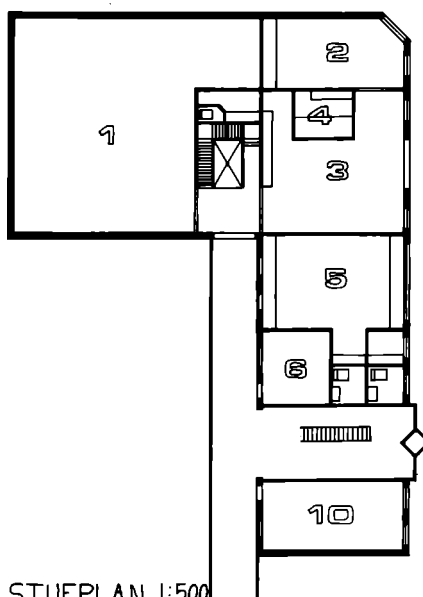
2. SALS PLAN 1:1000



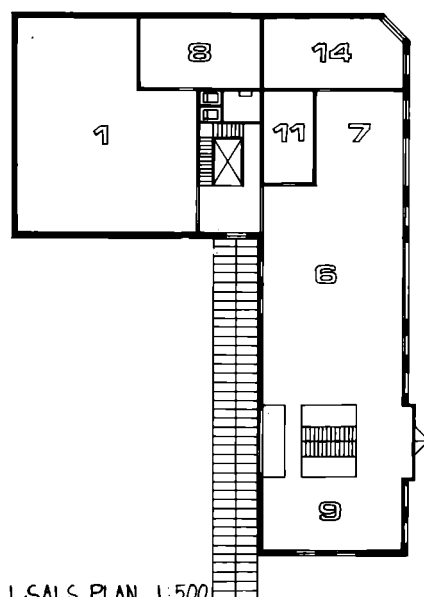
KÆLDERPLAN 1:1000

- 1 MAGASIN
- 2 VÆRKSTED
- 3 VÅDVÆRKSTED
- 4 ELEKTROLYSE
- 5 KONSERVERING
- 6 KONTOR
- 7 BIBLIOTEK

- 8 ARKIV
- 9 PERSONALE/KANTINE
- 10 PROJEKT
- 11 KOPI/DEPOT
- 12 FOTO
- 13 MØRKEKAMMER
- 14 MØDELOKALE



STUEPLAN 1:500



1. SALS PLAN 1:500

Jens Erik Petersen

I EN KÆLDER...

En 500 år gammel kælder i Farvergade

I bølneringen ligger kælderens »alderdybest nede«. Det er ikke tilfældet med den kælder, der skal fortælles om her, den lå faktisk lige under havemulden på grundens Farvergade 7. Baggrunden for den følgende beretning er denne:

I det middelalderlige Næstved var Farvergade en af de vigtigste gader, da den forbandt to knudepunkter i byen. I øst udgår gaden fra pladsen ved Sct. Peders Kirke, der ikke blot var byens største kirke, men i hvis nærhed man også finder byens torv, hvor en stor del af byens handel foregik. Mod vest udmunder Farvergade i Store Brogade ganske tæt ved Susåen. På dette sted har overgangen over Susåen været i århundreder. På den anden side af åen lå landsbyen Lille Næstved og bag ved den et stort opland for byen.

Med den betydning som Farvergade har haft som færdselsåre i byen, er det foreståeligt, at område altid har tiltrukket sig arkæologernes interesse. Op gennem de sidste 60 år er der foretaget flere arkæologiske undersøgelser i området. Senest er der lavet store undersøgelser i 1981 og 1986 på grunden Farvergade 7. Allerede ved undersøgelsen i 1981 stødte man på resterne af en velbevaret kælder, og ved undersøgelsen i 1986 er kælderen blevet yderligere undersøgt.

Kælderen

Som sagt dukkede kælderen op lige under havemulden, hvor dens mure viste sig som to rækker store sten vinkelret på hinanden. De følgende undersøgelser viste, at de to rækker sten var toppen af to af kælders mure - nemlig den ene gavlgang og en langside. Husets anden langside er kun bevaret meget sparsomt, og den er sandsynligvis styrtet sammen allerede for flere hundrede år siden, men mere herom senere. Der, hvor husets sidste gavlgang efter grundplanen må ligge, er der ikke lavet nogen undersøgelse, her er levnet lidt til fremtidens arkæologer.

Kælderen er orienteret således, at den bevarede gavlgang ligger ud mod Farvergade. Langsiden støder direkte op til et brolagt stræde, hvoraf store dele blev afdækket ved undersøgelsen i 1981. Kælders indvendige bredde er ca. 5,0 m. Længden kan ikke fastslås med sikkerhed, men den har været mindst 6,5 m. Murene er bevaret i en højde af omkring 1,2 m, og deres bredde er op mod 0,8 m. Hvor de største sten ligger, udgør de hele murens bredde, men andre steder udgør to mindre sten murens fulde bredde. De bevarede mure består af tre noget uregelmæssige skift. Murene er rejst uden brug af mørtel overhovedet, alle sten er lagt i fed gul ler.

I det nordvestlige hjørne af kælderen fører en trappe op til en indgangsbrolægning. Trappen, der er meget velbevaret, består af fire trin. Hvert trin er brolagt med sten, og kanten af hvert trin dannes af større flade sten. Det nederste trin hviler på to store flade sten, hvis niveau nøje svarer til bunden af murene. Kælders gulv må have været i dette niveau, men der er ikke bevaret rester af noget gulv.

Ovenfor trappen fandtes en mindre brolægning, der står i forbindelse med et brolagt stræde. Store rester af dette stræde blev fundet lidt sydligere end selve trappen. Strædet er brolagt med større og mindre sten, og i midten er der

anlagt en rendesten, der er kantet med større flade sten.

Men hvordan så det hele så egentlig ud, da kælderen og de tilhørende huse endnu stod på stedet? Selve kælderen får vi et godt indtryk af, for den fuldstændig bevarede trappe fortæller, at kælderen kun har været delvis forsænket i jorden. Det der ved undersøgelsen fandtes bevaret i jorden svarer nok nogenlunde til det, der altid har været under jorden. Resten af kælderen - måske op til 1 m - må have været over jorden, og her har der nok været lave vinduer i murene for at give lidt lys. Terrænet falder en del ned mod Susåen i området omkring Sct. Peders Kirke og Farvergade, og det åbner for den mulighed, at der længst mod syd har været adgang fra kælderen direkte ud i det fri. Noget lignende kendes fra Boderne ved Sct. Peders Kirkeplads.

Huset ovenpå kælderen ved vi ikke noget om, men sandsynligvis har der været tale om et bindingsværkshus. Men hvordan har det hele ligget i forhold til Farvergade? Den bevarede gavlgang ligger ca. 6 m fra fortovskanten, som denne ligger idag. Den placering af kælderen gør det sandsynligt, at den har ligget under et sidehus, og at der foran og parallelt med Farvergade har ligget et forhus, der har været den samlede bebyggelses hovedhus. En lignende bebyggelse kendes faktisk fra samme grund, blot er denne 100-150 år yngre.

Datering

Men hvor gammel er så kælderen og det tilhørende stræde? Kælderen er aldrig omtalt i de få skriftlige kilder, der er bevaret fra den tid, så her er der ingen hjælp at hente. Kælderen og strædet må altså dateres af arkæologisk vej - det vil sige ved hjælp af de genstande, der er fundet i forbindelse med udgravningen.



Fig. 1. Oversigtsfoto fra 1981: del af strædet, trappen og nordøsthjørnet af kælderen, vest opad.



Fig. 2. Oversigtsplan over kælderen og strædet, sammmentegnet af planer fra 1981 og 1986.
a: kældermure, b: indgangsbro-lægning, c: trappe,
d: brolagt stræde med rendesten i midten,
e: nyere nedgravning, f: nyere brønd.

Vi kunne have været så heldige, at der var fundet mønter i selve kælderens mure - en slags byggeoffer. Men så heldige var vi ikke, faktisk blev der ikke fundet en eneste genstand i selve kælderens mure. Vi må altså gå lidt mere indirekte til værks.

Fra udgravningen ved vi, at kælderens mure er gravet ned gennem nogle tykke affaldslag fra middelalderens midte. Lagene kan nærmere dateres til perioden 1250-1350, og da murene er gravet ned gennem lagene må kælderen altså være bygget engang efter 1350.

Men vi kan indkredse tidspunktet endnu nærmere.

Fundforholdene på stedet viser tydeligt, at kælderen og strædet udgør en enhed - de er anlagt samtidigt. Umiddelbart under strædet fandtes et lag med enkelte potteskår, hvoraf de fleste stammer fra stjertpotter med indadbøjet rand. Hertil kommer enkelte skår af indvendig glaserede ørepotter. Stjertpotterne har deres navn efter en stjertlignende kasserollehank, og de er forsynet med tre ben. Ørepotterne ligner stjertpotterne, men de har et øre istedet for stjerten.

Fra andre udgravninger - bl.a. i Dragør - ved vi at de to typer af potter var i brug samtidig i slutningen af 1400-tallet. Men vi ved også at ørepotterne går ud af brug kort tid herefter, så det kan med stor sandsynlighed siges at kælderen og strædet er anlagt engang i perioden 1475-1500.

På et eller andet tidspunkt er kælderen opgivet, og den er blevet fyldt op med en svær lerpakning iblandet store mængder teglsten. Det ser ud til, at kælderens vestlige langside er begyndt at skride ind, og på det tidspunkt må man have opgivet både kælder og huset ovenpå. Eller har man fyldt kælderen op med lerpakningen for dog at redde huset?

I opfyldningslaget i kælderen blev der fundet en del potteskår og de svarer stort set til dem, der blev fundet umiddelbart under strædet. Kælderen kan derfor ikke haft haft nogen særlig lang levetid. De typer keramik der dukker op omkring 1550 findes slet ikke i opfyldningslagene, så på den tid må kælderen altså være opgivet. Kælderens anvendelsestid kan altså med videst mulige grænser sættes til perioden 1475-1550, og den har sandsynligvis været endnu kortere. I sangen varede festen kun til »morgenstunden kom«, her varede det noget længere, men i arkæologisk forstand var der alligevel kun tale om kort tid.

Omkring 1550 er kælderen altså ude af brug, men strædet var i brug over 100 år endnu. Det ved vi fordi strædet faktisk optræder på et - for os - primitivt kort over Næstved, der stammer fra tiden omkring 1670. På kortet går der et stræde fra Farvergade ned mod Susåen præcis, hvor udgravningens brolagte stræde blev fundet. Men ikke nok med det, kortet angiver faktisk strædets navn eller rettere det navn, som strædet havde på den tid, hvor kortet blev til. Strædet kaldes Christen Ledertoers Stræde, og der er altså ingen tvivl om, at strædet fra vor udgravning var i brug så sent som i slutningen af 1600-tallet.

Samme Christen Ledertoer nævnes forøvrigt i en grundtaksation fra 1682, hvor han står opført som ejer af en gård, der har ligget på grunden Farvergade 7. Gården bestod af et 10-fags hus til gaden, et 5-fags tværhus og endelig et 12-fags hus i gården. Men det er en helt anden historie, som måske skal fortælles en anden gang. □

Litteratur:

Jens Erik Petersen:
Farvergade i Næstved, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1987.
Samme:
Pottemagere i Farvergade, Liv og Levn 1-1987.

Palle Birk Hansen

NÆSTVED SCT. PEDERS KIRKE

Nyt lys på kirkens bygningshistorie

Næstved Sct. Peders Kirke ligger midt på Sct. Peders Kirkeplads. Her var indtil 1820'erne kirkegård for sognekirken. Siden har pladsen haft torve- og parkeringsfunktioner.

I forbindelse med en hårdt tiltrængt omlægning af Kirkepladsen i 1984-86, hvorved asfalt blev afløst af grønt græs og brolægninger, fik Næstved Museum lejlighed til at undersøge kirkegårdens indhold af begravelser og bygningsrester på en række udvalgte steder.

Det har givet ny viden om kirkebygningen, som her præsenteres i en skematisk fremstilling af kirkens bygningshistorie. Næstved Sct. Peders Kirke nævnes 1. gang i 1135 som »Kirken i Næstved«, ejet af stormandsfamilien Bodil og hendes sønner Peder, Jørgen og Hemming. De gav bl.a. deres kirke til oprettelse af et nyt benediktinerkloster ved Næstved, det senere så kendte Skovkloster (Herlufsholm).

- 1 Den ældste udgave af Næstved Sct. Peders Kirke er endnu ikke fundet, og måske er sporene efter den helt ødelagt af senere tiders begravelser i kirkegulvet. Alligevel er det ikke urimeligt at forestille sig, at der også i Næstved har stået en af de efterhånden velkendte trækirker fra 1000-årene, her anskueliggjort som en enkel bygning med kor og skib.
- 2 Senest 29. nov. 1135 eksisterede kirken i Næstved i hvert fald - men hvordan så den ud? I Næstved-Kalendariet, lavet på Skovkloster i midten af 1200-årene, findes et billede af Peder Bodilsen, som skænker sin kirke til Sct. Peder. Tegningen er naturligvis ikke noget bevis for, hvordan kirken faktisk så ud i 1135, men alligevel har vi vovet at omsætte den i model. Modellen kan give en idé om Bodilsfamiliens stormandskirke, opstået i et miljø med tætte forbindelser til kongen. Modellen viser den kvaderstensbyggede afløser for trækirken, på sædvanlig vis bygget uden om trækirkens bygningsdele, som først er fjernet, efter at stenkirkens dele har været under tag. På denne måde

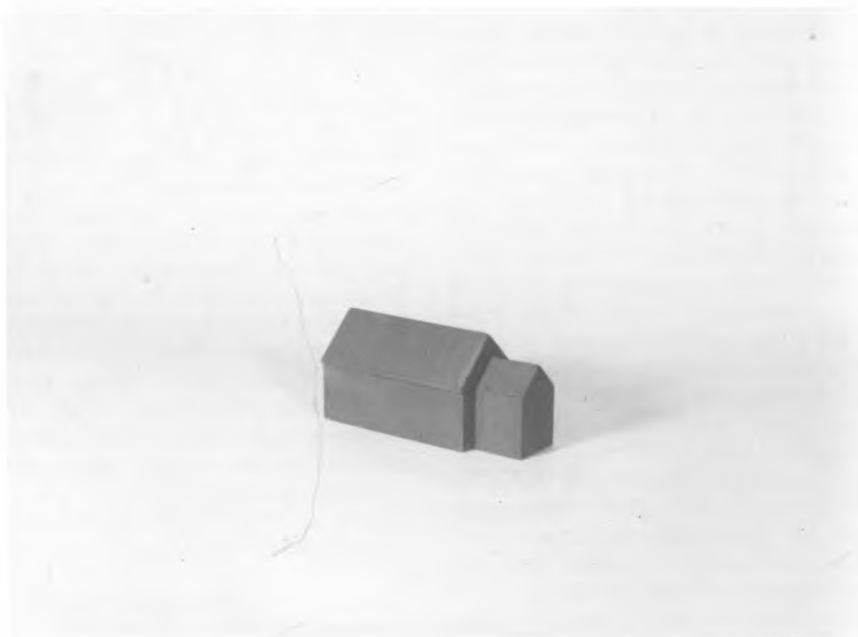


Fig. 1. Den hypotetiske trækirke fra 1000-årene.

Fig. 2. Den hypotetiske stenkirke i 1135.





Fig. 3. Den romanske korskirke af kalksten og tegl ca. 1250.

Fig. 4. Kirken med vesttårn og Søndre Vor Frue Kapel ca. 1300.



sikrede man sig, at kirkens altre altid var under tag.

Taget på en sådan stenbygget kirke fra omkring 1100 har formodentlig været dækket med blyplader.

Det skal imidlertid understreges, at modellen af Bodilsfamiliens kirke er en ren hypotese, bygget på et 100 år yngre billede. Der er, som for trækirkens vedkommende, ikke fundet spor af bygningen endnu, og det er muligt, at alle spor er ødelagt.

Det nye munkesamfund i Skovkloster begyndte snart efter 1135 at bygge dels på deres nye kloster, dels på en ombygning af sognekirken inde i Næstved. Begge kirker blev korskirker med apsis ved koret og - i det mindste for klosterkirkens vedkommende - 2 apsidier ved hver korsarm. Hovedmålene er endda nogenlunde ens. Næstved Sct. Peders østparti, dvs. kor og tværskib, byggede man af kalksten. Grundplanen kender vi fra flere undersøgelser. Som en nyhed er fundamentet til nordre korsarm fundet i 1984. Endnu ved vi ikke, om der har været apsidier ved korsarmene, og der er kun små muligheder for overhovedet at finde dem. Østpartiet i kalksten kan være opført i 2. halvdel af 1100-årene. I 1. halvdel af 1200-årene fuldførte man den romanske korskirke med skibet i tidens nye byggemateriale: teglst. Den romanske korskirke stod færdig ved midten af 1200-årene.

Af denne kirke er bevaret en stor del af søndre korsarms indvendige gavlmur (og en opmåling af ydersiden) og dele af fundamenterne til resten af tværskibet og koret med apsis - samt de vestlige stræbepiller fra skibet. På museet findes enkelte kalkstensdetaljer fra bygningen.

Den romanske korskirke fremtrådte i sin færdige skikkelse som en teglstenskirke, idet østafsnittet af kalksten blev skalmuret med tegl.

Korskirken fik i slutningen af 1200-årene og begyndelsen af 1300-årene 2 tilbygninger.

Ved skibets vestende byggede man et tårn i gotisk stil. Et østvendt tvillingglamhul med spidsbuer åbnede sig fra det daværende klokkestokværk ud mod byen. Over glamhullet findes et pudset spejl med et indridset firkløverformet ornament, som har dannet grund for et kalkmaleri.

Tårnet slutter sig entydigt til den romanske skib. Det er derfor formodentlig bygget, før man planlagde og indledte den gotiske ombygning af kirken, som vi snart kommer frem til.

Ved søndre korsarm byggede man i samme periode Søndre Vor Frue Kapel. Kapellets østende, som rummede alteret, rager 3 m frem foran korsarmens østmur, måske et indicium for, at der faktisk har været alterudbygninger eller apsider ved korsarmenes østmure.

Inde i kapellet anlagde man mindst 2 murede grave med trapezformet omrids og særskilt hovedrum, en type, som forbindes med 12- og 1300-årene. Den ene grav blev anlagt i kapellets sydvesthjørne, hvorved der fulgte byggeaffald med ned i graven.

- 5 I løbet af 1300-årene planlagde og iværksatte man en storstilet ombygning af Næstved Sct. Peders Kirke. Målet var en treskibet storkirke i tidens moderne stil, som vi i dag kalder gotisk.

Arbejdet blev indledt med opførelsen af et nyt korparti med hovedkor og 2 sidekor. Det nye korparti stod færdigt ca. 1375, og kort efter blev Valdemar Atterdag og dronning Helvig afbildet i et berømt kalkmaleri på korets nordmur. Hovedkorets østendes grundplan er særegen ved at være tegnet som 7 sider af en 10-kant, et motiv, som genfindes i en kirke i Westphalen.

Ved en restaurering omkring 1980 blev der ryddet ud i koret, så man i dag kan glæde sig over det rige lys, der falder ind gennem de slanke vinduer. Dette lys er et af de vigtige elementer i den gotiske stil.

Sidekorenes østender blev ombygget i slutningen af middelalderen, men atter rekonstrueret ved en omfattende restaurering i 1880'erne.

- 6 Den næste fase i ombygningen blev indledt efter en pause, som stadig giver sig til kende i kirkens mure. Man byggede nu det nye vestafsnit med hovedskib og to sideskibe til menigheden.

Byggeriet blev indpasset mellem korpartiet og vesttårnet, som derved kom til at ligge lidt forskudt i forhold til den gotiske kirkes længdeakse.

Kalkmalerier i det nye skib dateres til begyndelsen af 1400-årene, og dermed har vi også en datering på murene.

Søndre Vor Frue Kapel overlevede ombygningen som selvstændig bygning, og derfor overlevede også en stump af den romanske korsarm som forbindelsesled mellem det gotiske sideskib og kapellet.

Et trappehus blev indpasset mellem kapellet og sidekoret, og hele komplekset af tilbygninger fik efterhånden fælles tag parallelt med kirken. En kobberrende ledte vandet væk i sammenføjningen mellem kirke og udbygning, men konstruktionen var svag og gav anledning til råd og forfald.



Fig. 5. Det nye, gotiske kor er rejst ca. 1375.

Fig. 6. - og det gotiske skib med sideskibe ca. 1400.

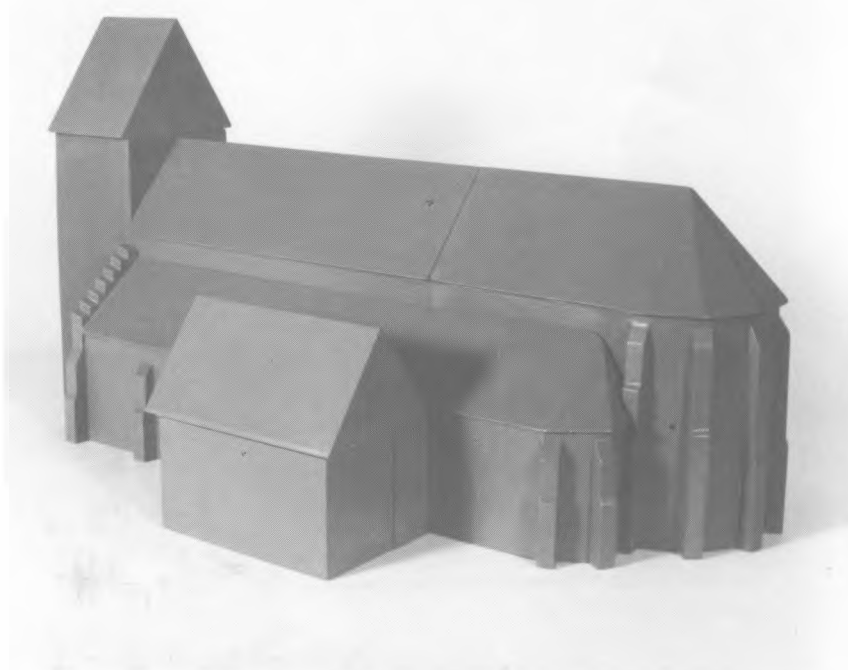




Fig. 7. Tårnet er forhøjet og sakristiet bygget ca. 1500.

Fig. 8. Kirken efter ca. 1800.



I den sene middelalder føjedes endnu 7 to led til kirken.

Tårnet forhøjedes ca. 1500 med et nyt klokkestokværk med smukke kam-takkede og blændingsrydgede gavle. Her hænger endnu bl.a. Middagsklokken eller Sct. Vit, som netop i år fyldte 500, idet den er støbt 3. juni 1488.

Den daglige brug af kirken havde endvidere påvist et behov for en særlig sakristi-bygning til messeudstyret. Så vidt det kan vurderes i dag, byggede man sakristiet lige øst for Søndre Vor Frue Kapel op til søndre sidekors mur. Denne murs oprindelige vindue var op til restaureringen i 1880'erne tilmuret, formodentlig forårsaget af sakristiets tilslutning til kirken. Der er her plads til sakristiet med de indvendige mål, som de kendes fra 1700-årenes kilder. Hertil kommer, at man tidligere har haft kontakt med et fundament, som kan passe til sakristiets østmur.

Sammenfattende viser modellen sakristiets sandsynlige placering.

Efter reformationen blev kapellet indrettet til våbenhus, sakristiet efterhånden til ligkapel.

Den sidste model af Næstved Sct. 8 Peder viser kirken, som den ser ud i dag. Søndre Vor Frue Kapel blev revet ned sammen med sakristiet i 1798, og kapellets grundplan kom først frem igen ved vore undersøgelser i 1984. Begge de sydvendte hjørner (med stræbepillefundamenter, som viser hen til hvælv, som også kendes fra 1700-årenes beskrivelser) og et 2 m langt parti af sydurens fundament er undersøgt ved denne lejlighed.

I dag er kun bevaret den romanske korsarms-rest og det gotiske trappehus, sammenbygget og forsynet med »middelalderlige« kamtakker fra 1880'erne. Ved søndre sideskibs vestende fandt vi endvidere i 1984 fundamentet, lagt af store kampesten i jord, til et træbygget våbenhus fra 1. halvdel af 1800-årene. Dette midlertidige våbenhus afløste våbenhuset i Søndre Vor Frue Kapel.

Modellerne er udført i målestok 1:100 af modelsnedker Bo Pedersen. Modellerne indgår nu i museets faste udstilling om kirkebygninger og kirkeinventar i Helligåndshuset. □

Rasmus Nielsen: Næstved købstads historie, 3. del (Næstved kirker), Næstved 1930.

Danmarks kirker, Præstø amt: Næstved. S. Peders Kirke, København 1933.

Henrik Græbe: J. D. Herholdt og Sct. Peders Kirke i Næstved. Strejflys over Danmarks bygningskultur, Nationalmuseet 1979.

Næstved Museum undersøgelse: NÆM 84:400 udgravninger nord og syd for Næstved Sct. Peders Kirke.

Danske Kalkmalerier, Gotik 1375-1475, Nationalmuseet 1985.

Niels Bonde

KOMPAGNIHUSETS ALDER

- dendrokronologisk datering af tagtømmer

Danmarks eneste bevarede gildehus fra middelalderen: Peblingegildets Hus eller Kompagnihuset, som det er kaldt siden 1600-årene, omtales første gang i skriftlige kilder i 1493, men er det den bygning, som i dag står i byen, eller er det en ældre, der henvises til i 1493?

Vi er i sjælden grad heldige i besvarelsen af dette spørgsmål. Husets oprindelige tagkonstruktion er nemlig så godt som fuldstændigt bevaret, og dette giver os mulighed for at datere bygningen ved hjælp af den dendrokronologiske dateringsmetode.

Dendrokronologi

Dendrokronologi eller årringsdatering betyder aldersbestemmelse ved hjælp af årringene i træer. Ordet dendrokronologi er dannet af det græske ord for træ, *dendron*, og *kronologi*, dvs. viden om tidsinddeling.

Metodens grundlag er, at træer af samme art og med ensartede vækstbetingelser vokser på samme måde. Det vil sige, at gode vækstår vil give en stor tilvækst (brede årringe) og dårlige vækstår en lille tilvækst (smalle årringe).

I Danmark og de omkringliggende lande udføres der hovedsagelig kun dendrokronologiske dateringer på egetræ.

Først indsamles og undersøges træskiver fra nutidige træer, hvis voksested og fældningstidspunkt kendes. Ved at tælle og måle bredden på årringene med et mikroskop (10 x forstørrelse) kan der fremstilles en årringskurve, hvor mønsteret afspejler træets vækst i dets levetid. Kurverne fra forskellige træer indenfor samme område kan regnes sammen til en regional grundkurve, der er dateret, da vi ved, hvornår træerne blev fældet, og dermed også hvornår de enkelte årringe blev dannet.

Dernæst inddrages træ fra fortiden - i første omgang fra forrige århundrede og efterhånden længere bagud (se tegning).



Fig. 1. Kompagnihuset i 1914. Foto: Hugo Matthiessen.

Det historisk-arkæologiske materiale undersøges på samme måde som de nutidige træer, og årringskurverne sammenlignes og sammenregnes med de i forvejen fremstillede grundkurver. På denne måde arbejder man sig bagud i tid, så langt som muligt. Træstykker af ukendt alder, dvs. med ukendt fældningstidspunkt, kan nu dateres ved at man sammenligner deres årringsmønstre med grundkurvens mønster og så ser, hvor de passer ind.

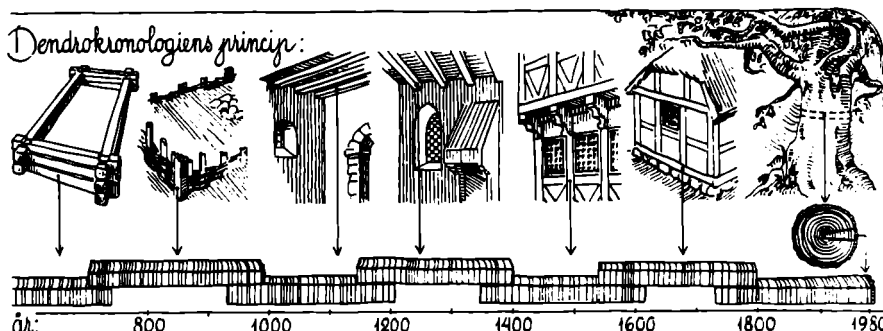
I dag råder Nationalmuseets Naturvidenskabelige Afdeling over en dansk grundkurve, som rækker fra nutiden og tilbage til ca. 100 f.Kr.

Undersøgelsen

Ved en dendrokronologisk dateringsopgave udtages der prøver til laboratorieundersøgelser af det træ, der ønskes dateret.

Prøverne udtages normalt som 3-5 cm tykke skiver ved at gennemsave træet på det sted, hvor der findes flest årringe. Ved bygningsarkæologiske undersøgelser, hvor det ofte ikke er muligt at save skiver af de bevarede konstruktioner, kan der udtages kerner med et specielt bor, uden at det svækker tømmeret.

En dendrokronologisk datering giver oplysninger om dannelses- og fældningstidspunkter.



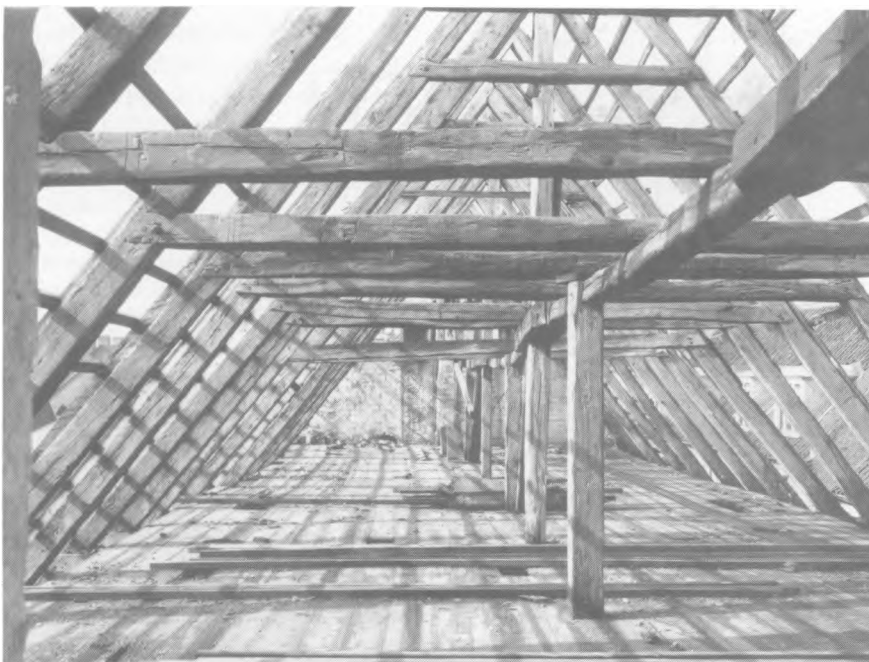


Fig. 2. Kompagnihusets tagværk under restaurering i 1927. Foto: Hugo Matthiesen.

tet for de undersøgte årringe. For at resultatet kan anvendes i kulturhistorisk sammenhæng er det vigtigt, at de sidstdannede årringe i det undersøgte træ er til stede. Disse findes i splintveddet, der fremtræder som en 2-5 cm bred lys zone mellem kerneveddet og barken i det levende træ. Undersøgelser på nutidige træer har vist, at 100-200 årige gamle egetræer normalt har ca. 20-25 årringe i splintveddet. Er der således blot bevaret et par stykker af disse årringe i et gammelt spær eller lignende, er det muligt at angive fældningstidspunktet for træet, som tømmeret stammer fra, indenfor et snævert tids-spand. Det bedste er dog, hvis barken er bevaret; det betyder, at træets sidstdannede årring er til stede, og fældningsåret kan angives helt præcist.

Kompagnihusets tagkonstruktion, som er af egetræ, omfatter 16 spærfag. Det var muligt at udtage skiver fra 5 spærsko, hvoraf én havde splintved bevaret. Skiverne blev suppleret med boreprøver fra 3 spær, 3 »midtkonger« samt en langsgående afstiver. En af »kongerne« og den langsgående afstiver havde også splintved bevaret. Ialt 12 prøver, heraf 3 med splint. Ingen af prøverne havde desværre bark bevaret. Alle er dateret, men interessen samler sig naturligvis om de tre prøver med splintved bevaret.

Spærskoen med splintved stammer fra bygningens sydside, 3. spærfag. I den udtagne prøve var der ialt 139 årringe, 123 i kerneveddet og 16 i splintveddet. Den yngste bevarede årring er dannet i 1478. Fældningstidspunktet

kan beregnes til 1485 (-7, + 18), dvs. indenfor perioden 1478-1503, sandsynligvis omkring 1485.

»Kongen« med splintved stammer fra 1. spærfag. Prøven havde ialt 100 årringe bevaret, 85 i kerneveddet og 15 i splintveddet. Den yngste bevarede årring er dannet i 1485. Fældningstidspunktet kan beregnes til omkring 1489 (-4, + 17).

Den langsgående afstiver sidder mellem 11. og 16. spærfag. Prøven omfattede ialt 81 årringe, 70 i kerneveddet og 11 i splintveddet. Den yngste bevarede årring er dannet i 1482. Fældningstidspunktet kan beregnes til omkring 1490 (-8, + 17).

For de øvrige prøver gælder det, at de beregnede fældningstidspunkter *tidligst* kan ligge i tidsrummet 1468-1494.

Sammenfattende viser undersøgelsen, at de træer, som har leveret tømmeret til Kompagnihusets tag må være fældet omkring 1490-95.

Andre undersøgelser på bygnings-tømmer herhjemme viser, at fældningstidspunktet stort set er sammenfaldende med anvendelsestidspunktet. Træ blev normalt ikke lagret men anvendt »friskt«, bl.a. fordi det således er nemmest at bearbejde med håndværktøj. Der kan højst være gået den tid, det har taget at transportere tømmeret fra skoven til det sted, hvor det er anvendt, dvs. 0-1 år.

Kompagnihusets opførelse kan på denne måde fastlægges til 1490'erne, sandsynligvis i den første halvdel, og dermed er der rimelig grund til at antage, at det er dette hus, som nævnes i år 1493. □

Fig. 3. Kompagnihusets sydgavl før restaureringen i 1920'erne.



Inger Mehlum

MIDDELALDERKANDEN

- genskabt i dag.

Næstved Museum har i årenes løb fundet en mængde potteskår fra middelalderen (ca. 1050-1550 e.Kr.f.).

Mange af disse skår stammer fra kander, lavet af rødler med glasur på ydersiden. Selv om der ikke er fundet hele kander i Næstved endnu, så giver skårene en god idé om former og materialer.

Som keramikere får man hurtigt et indtryk af frodighed, varme og umiddelbarhed af skårene.

Desværre har de middelalderlige pottemagere ikke levnet os deres opskrifter og viden - vi har kun skårene og nogle ganske få ovnrøster at holde os til, hvis vi vil have fornemmelsen af håndværket bag skårene.

På museet fik vi derfor for nogle år siden lyst til at starte en række forsøg for at trænge ind i emnet - kun ved at prøve og lære af forsøgene kan vi nærme os den middelalderlige håndværkers kunnen.

Vikingernes keramik var meget ussel, men i løbet af vikingetiden lærte man at lave bedre keramik af venderne syd for Østersøen. Keramikken fra 1100-årene er håndformet uden drejeskive, grå- eller sortbrændt (ca. 600 grader) og uden glasur.

I løbet af 1200-årene kom en række nye opfindelser til landets pottemagere: drejeskiven, brugen af glasur og bedre ovne (ca. 900 grader), hvilket gav tyndere gods, hårdere brændinger og dermed pænere kar til bordet.

Et af resultaterne af disse nyheder blev den rødbrændte, glaserede kande, som pyntede bordene fra midten af 1200-årene frem til 1500-årene.

Ler

De middelalderlige kander er lavet af rødler - altså købte jeg rødler til de første forsøg.

Men »rødler« er i dag som regel blandet op med ca. 20% blåler og renset for alle urenheder - for at efterleve nutidens krav om et plastisk og godt drejeler, så pottemageren kan arbejde hurtigt, effektivt og ensartet.

Middelalderens pottemagere gravede deres ler op, og brugte det som det var med forskellige urenheder. Bl.a. indeholdt leret sand, som virker magrende og dermed modvirker svind og revnedannelser og forøger porøsiteten under brændingen.

De sidste kander drejede jeg derfor i uslemmet rødler fra Sorring.

Dette er meget sandholdig, og urenhederne i leret er bevaret. Jo mere sandholdig og urent leret var, jo bedre blev forsøgsresultaterne, og jo mere kom kanden til at ligne de middelalderlige forbilleder.

Drejning og form

Kanderne er drejet på en almindelig sparkeskive.

Godset skal drejes meget tyndt i forhold til kandens størrelse. Noget der understreger den middelalderlige pottemagers dygtighed.

Drejerriller opstår naturligt, når man drejer i blødt, groft ler. De virker også dekorative. Hver enkelt pottemager har sin specielle måde at dreje på og dermed bliver også drejerrillerne forskellige. Hanken er som regel trukket. Den er fæstet tæt på korpus og er stærk og smuk. Hankenes profiler er forskellige, men er nøje afstemt efter kandens form og er i høj grad med til at give kanden et særligt udtryk.

Desuden er middelalderkandens øverste afslutning særdeles velformet.

De typiske standringe er lavet ved at presse tommelfinger og pegfinger på bundens yderside, mens den anden hånd presses imod indefra. Disse udformer sig også meget forskelligt fra pottemager til pottemager ud fra hvilket håndslag han har.

Standringe har nok først og fremmest haft den funktion at hæve kanden fra underlaget, men virker samtidig meget dekorative.

Dekoration

Middelalderkanden er dekoreret med en frimodig hånd, som understreger det liv og den umiddelbarhed den er udtryk for.



Jeg har dekoreret mine kander ved at påmale blomster, skælbånd og lister med jernoxyd og manganoxyd (eller jeg har blandet oxyderne med lerslikker).

Desuden er mange af kanderne dekoreret med tynde lerpølser fastklemt som lodrette lister og lerkugler som er fæstet til kandens overflade ved hjælp af lerstempel udformet som hindbærknop eller stjerneknop.

Glasurens sammensætning

De middelalderlige kander er normalt kun glaseret på ydersiden - med en klar eller grønlig blyglasur.

Blyglasur er giftig, og den blev først forbudt til brugsting i begyndelsen af 1970'erne.

Blyglasuren sammensættes af blymønje og knust ler i forholdet 2:1. Leret er tilsat for at hæve glasurens smeltepunkt, så glasuren ikke skal »løbe« fra kanden.

Desuden giver lerets indhold af jern glasuren en varm glød. For på nogle kander at opnå farver i glasuren har jeg tilsat jernoxyd (brun) og kobberoxyd (grøn).

Glasering

Glasuren har jeg forsøgsvis påført i våd og tør form:

Den våde glasur hældes over den ubrændte kande. Under brændingen har denne glasur let ved at »løbe« og trækker den underliggende dekoration med.

I et forsøg på at stabilisere glasuren tilsatte jeg 10% af mineralet kvarts.

Men glasuren blev meget blank og fik et for nutidig udtryk.

Den tørre glasur drysses over den fugtige, ubrændte kande. For at få glasurpulveret til at hæfte til kanden, blev nogle kander først indsmurt i en jævning af mel/olie eller mel/vand. Men ved disse forsøg sprang glasuren af.



Andre kander blev først overhældt med kærnemælk eller piskefløde. Nu blev glasuren siddende, limet af kaseinen i mælken. Det samme resultat er imidlertid opnået ved at drysse glasurpulveret direkte på kanden, mens den endnu er meget våd.

Ved tørglasering opnår man, at glasuren nogle steder smelter ud og er fin og blank, mens den andre steder er grynet, et mønster, man ofte ser på middelalder-



rens potteskår. Ligesom man også finder pletter af glasur på kandens inderside, noget som let opstår ved denne måde at glasere på.

Forsøgene peger på, at glasuren er påført i tør tilstand.

Brænding

Arkæologiske fund viser os rester af sammenstyrtede ovne. Ud fra dette kan vi regne og gætte os til, hvordan de er bygget.

Eksempler på fund af fejlbrændt keramik viser, at det også for middelalderens pottemagere kunne være svært at styre temperaturen i ovnen.

Til mine forsøg har jeg imidlertid brugt en moderne brændefyret ovn. Jeg har brændt med affaldstræ, hovedsagelig fyr.

For at give godset den røde farve har jeg tilstræbt en brænding med jævn ilttilgang (oxyderende brænding). Nogle kander har alligevel fået for lidt ilt (reduceret), med den følge at godset er blevet sort, hvilket også ofte ses på middelalderens potteskår.

De første kander, som er brændt op til ca. 960-1000 grader, er blevet hårde, og nogle er lidt metalliske i deres udtryk, hvorimod de sidste kander, som kun er brændt op til ca. 900 grader, har fået et mere blødt skær, som også middelalderens kander har.

Åbning af ovn

At åbne ovnen er højdepunktet i en pottemagers arbejde. Hele hans eksistens ligger pakket inde imellem glø-

derne. Mange timers arbejde er tilbage-lagt, og nu skal spændingen udløses.

Spænding var der også, da jeg skulle åbne mine ovne. Skuffende var det selvfølgelig at tage de første kander ud, hvor glasuren var sprunget af. Men samtidig gav de inspiration til at prøve andre metoder, og på den måde udviklede forløbet sig.

Hvad kan vi lære?

Middelalderens pottemagere var dygtige håndværkere! Deres lertøj fremtræder med en lethed og elegance - samtidig med en frodig udførelse, som kun en dreven professionel kan udføre.

Mine forsøg giver ikke endelige svar på middelalderkeramikens fremstilling, men nogle antydninger. Det ideelle ville være at rekonstruere en middelalderovn, hvori videre forsøg kan brændes. Men med de midler, jeg har haft til rådighed, og de metoder, jeg har anvendt, synes jeg resultaterne giver et praj om, hvordan middelalderens pottemagere kan have arbejdet.

På Forhistorisk Museum - Moesgård ved Århus og på Historisk arkæologisk Forsøgscenter i Lejre er der i de senere år lavet andre forsøg med at rekonstruere middelalderovne og brændte kopier af middelalderkeramik. Alle disse forsøg må sammenholdes, for at vi kan nærme os det middelalderlige håndværk og afdække dets hemmeligheder. □

Kresten Madsen

BINDESBØLL HOS KÄHLER

Nyfundne udkast til keramik.

I juni 1890 kom en af pionererne indenfor dansk kunstindustri: Thorvald Bindsbøll (1846-1908) til Herman A. Käblers fabrik i Næstved. Opholdet blev kortvarigt, men den inspiration, han gav, viste sig længe i de keramiske arbejder fra fabrikken.

Opholdet i Næstved er en selvstændig epoke i Thorvald Bindsbølls keramiske virksomhed. Forud havde han i perioden 1883-1890 arbejdet på Johan Wallmanns pottemagerværksted i Uterslev sammen med kunstnere som August Jerndorff og brødrene Niels og Joakim Skovgaard.

Efter tiden i Næstved flyttede han 1891-1904 sin virksomhed til Københavns Lervarefabrik, Valby, som Wallmanns mestersvend Eifrig havde overtaget i mellemtiden.

Fra tiden hos H. A. Kähler har Næstved Museum 3 genstande: et fad og to krus (fig. 11-13)

Projekt Kähler-registrering har under gennemgangen af Kähler-samlingen ved Næstved Museum fundet 2 brandskadede ruller, der viste sig at være originale akvareller af Thorvald Bindsbøll (fig. 1-2). Ved en nøjere gennemgang af det øvrige, righoldige tegningsmateriale blev der yderligere identificeret 5 akvareller og, monteret på disse, 2 små akvareller, 1 tuschtegning og 1 blyantstegning. Således kan vi nu fra Næstved Museums samlinger præsentere 11 hidtil ukendte udkast til keramiske arbejder af Thorvald Bindsbøll fra 1887 til 1890.

Sandsynligheden taler for, at Bindsbøll selv har bragt materialet med sig til Næstved for at vise sine idéer til keramik. Endvidere er det nærliggende at forestille sig, at han selv har ladet tegningerne ligge hos Kähler, idet han er kendt for ofte at have foræret sine udkast og færdige arbejder til venner og bekendte. □



Fig. 1 akvarel, 52,5x42 cm, NÆM 88-055, »TB 87«, (for den færdige krukke, se S. Hammershøi: Th. Bindsbøll, Keramiske Arbejder 1883-1904, Kbhvn. 1918, fig. 9).



Fig. 2 akvarel, 50x37 cm, NÆM 88:056, »TB 1888«.



Fig. 3 akvarel, 34x25 cm, NÆM 88:057, »TB okt 1890«.

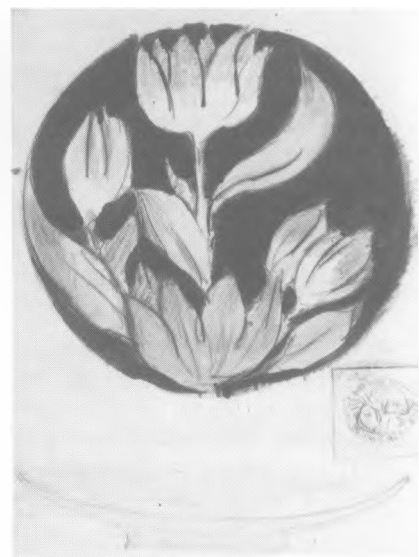


Fig. 4 akvarel, 34x25 cm, NÆM 88:061, »7 sept 90«.

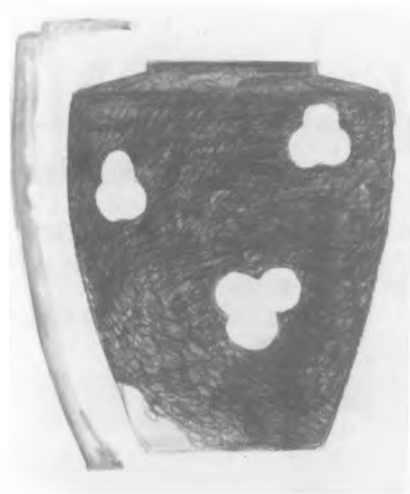


Fig. 5 akvarel, 51,5x44 cm, NÆM 88:060, »okt 1890«.



Fig. 6 akvarel, 60x43 cm, NÆM 88:059, »okt 1890«.



Fig. 7 tuschtegning, 8x5,5 cm, monteret på fig. 6.

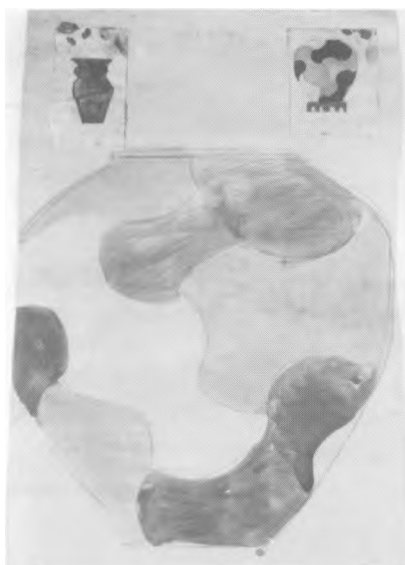


Fig. 8 akvarel, 65x42 cm, NÆM 88:058, »okt 1890«.



Fig. 9 akvarel, 13x8 cm, monteret på fig. 8, »TB«.



Fig. 10 akvarel, 11,5x9,5 cm, monteret på fig. 8.



Fig. 11 krukke, h. 24 cm, lertøj, olivengrøn, NÆM 68:093, »TB juni 1890 Herman A Kählers Værk Næstved« (S. Hammershøi: Th. Bindesbøll, Keramiske Arbejder 1883-1904, Kbhvn. 1918, fig. 12).



Fig. 12 fad, dia. 47 cm, lertøj, m. selvportræt, NÆM K 0407, »TB 1890 Hermann A Kählers Værk Næstved«.



Fig. 13 krukke, h. 27 cm, lertøj, blå m. hvide blomster, NÆM 72:040, »TB juni 1890 Herman A. Kählers Værk Næstved«.

Kresten Madsen

HAMMERSHØI OG KRUKKERNE

Svend Hammershøis start hos H. A. Kähler.

Svend Hammershøi ¹⁾, den berømte Vilhelm Hammershøis ²⁾ mindre berømte bror, var en alsidig kunstner og kunsthåndværker. Han malede, tegnede og designede i en række forskellige materialer. I dag er han nok mest kendt for sit mangeårige virke på H. A. Kählers fabrik ³⁾ i Næstved.

Men alt godt har en begyndelse, og det gælder også Svend Hammershøis arbejde hos Kähler. Efter mindre tilløb i 1890'erne kom der rigtig gang i sagerne fra 1904.

Det er så heldigt, at der blandt Svend Hammershøis efterladte breve i Næstved Museums samlinger er ét, som er en slags prolog til hans mere end 40-årige, ubrudte krukke- og krukmageri hos Kähler. Brevet, som er skrevet til Herman H. C. Kähler ⁴⁾ 12. april 1904, lyder således:

Kære Kähler

Jeg har ofte tænkt paa at skrive til Dig; men som saa mange andre gode Fortsætter er dette heller ikke bleven til noget; nu har jeg imidlertid en ganske bestemt Anledning, hvorfor jeg skriver.

Du ved jeg nærer en gammel og inderlig Kjærlighed til Krukkerne, med disse begyndte jeg min kunstneriske Løbebane, og de vil sikkert altid følge mig; til Tider kan det jo nok se ud som om jeg helt havde glemt denne min første Kjærlighed, men den hviler kun i min Bevidsthed for at dukke frem igjen med fornyet Styrke; og netop nu for Tiden føler jeg mig særlig oplagt til at tage fat igjen paa Krukkerne.

Jeg synes det kunde være morsomt om vi engang arbejdede sammen det kunde muligvis bringe os begge Udbytte; men jeg ved naturligvis ikke om Du for Tiden kan indlade Dig herpaa, maaske er optaget af andre Arbejder.

Hvis Du kan gaa ind paa Planen, havde jeg tænkt mig at komme ned til Næstved om en 6-8 Dage, og da Du ved at jeg kan arbejde saa nogenlunde energisk tror jeg nok at kunde udrette endel paa 14 Dage 3 Uger; jeg bringer et større Forraad af Tegninger til Krukker med mig; som en fjern Mulighed tænker jeg mig en Udstilling af en stør-

re Samling forhaabentlig vellykkede Krukker engang til Efteraaret hos Winkel og Magnussen ⁵⁾, muligvis sammen med flere Billeder og dekorative Udkast. For endelig at besvare Pengespørgsmaalet ved denne Plan, vil jeg foreslaa Summen for hver Krukke delt saaledes, at Du beholder de to trediedele, medens jeg faar den ene, desuden bliver jeg nød til at bede Dig om, som Forskud at betale for mit Ophold hos Bertelsen ⁶⁾, som bliver 2 Kroner om Dagen; hvis jeg havde tjent en nogenlunde ordenlig Sum, indenfor et nogenlunde rimelig Tidsrum havde jeg ikke bedt Dig herom men mine Pengesager staar ikke paa nogen glimrende Fod.

Jeg vil nu bede Dig tage denne Plan under Overvejelse, som jeg haaber at have fremstillet nogenlunde tydelig; og beder Dig skrive til mig saasnare Du er kommen til noget Resultat.

Med de venligste Hilsener til Dig og Din Familie.

Din hengivne Ven

Svend Hammershøi 12/4 04

Kære Kähler
Jeg har ofte tænkt paa at skrive til Dig; men som saa mange andre gode Fortsætter er dette heller ikke bleven til noget; nu har jeg imidlertid en ganske bestemt Anledning, hvorfor jeg skriver.
Du ved jeg nærer en gammel og inderlig Kjærlighed til Krukkerne, med disse begyndte jeg min kunstneriske Løbebane, og de vil sikkert altid følge mig; til Tider kan det jo nok se ud som om jeg helt havde glemt denne min første Kjærlighed, men den hviler kun i min Bevidsthed for at dukke frem igjen med fornyet Styrke; og netop nu for Tiden føler jeg mig særlig oplagt til at tage fat igjen paa Krukkerne.
Jeg synes det kunde være morsomt om vi engang arbejdede sammen det kunde muligvis bringe os begge Udbytte; men jeg ved naturligvis ikke om Du for Tiden kan indlade Dig herpaa, maaske er optaget af andre Arbejder.
Hvis Du kan gaa ind paa Planen, havde jeg tænkt mig at komme ned til Næstved om en 6-8 Dage, og da Du ved at jeg kan arbejde saa nogenlunde energisk tror jeg nok at kunde udrette endel paa 14 Dage 3 Uger; jeg bringer et større Forraad af Tegninger til Krukker med mig; som en fjern Mulighed tænker jeg mig en Udstilling af en stør-

I 1894 blev Bindesbøll ⁷⁾ og Hammershøi uvenner, fordi unge Hammershøi havde smuglet en maler fra Den kgl. Porcelænsfabrik ind på Eifrigs værksted i Valby ⁸⁾. Bindesbøll bortviste ganske enkelt Hammershøi, som derfor måtte se sig om efter et andet værksted. Gennem malerkammeraten Aage Bertelsen ⁹⁾ fra Næstved kom han ind på Kählers fabrik, hvor han



Fig. 1. Svend Hammershøi: krukke, lertøj, h. 27 cm, fremstillet i 1904 hos H. A. Kähler.

lærte at dreje. Herman A. Kähler ¹⁰⁾ var så tilfreds med resultatet, at han foreslog Hammershøi at lave krukker, og det blev i efteråret 1894 til et halvt hundrede stykker.

Senere blev han taget til nåde af Bindesbøll og kunne vende tilbage til Valby i 1896.

Under sine ophold i Næstved var Svend Hammershøi blevet gode venner med Herman H. C. Kähler, søn af Herman A. Kähler. Dette venskab gjorde det naturligt for Hammershøi at søge til Næstved igen i 1904, da Bindesbøll forlod værkstedet i Valby i vrede og dermed også lukkede værkstedets døre for Hammershøi.

Svend Hammershøi var nu ivrig efter at lave krukker. Han havde forelagt sine idéer for - som han selv siger - »Krukkeordenens Stormester, Thorvald Bindesbøll«, som havde sagt god for dem. De færdige resultater blev imidlertid i den grad skuffende for Hammershøi, at han 29. august 1904 skrev til Herman H. C. Kähler, at han

helt havde opgivet at lave flere krukker dette år.

Men som han selv anførte i sit brev, så fulgte krukkerne ham, og i de følgende år vendte han flere gange tilbage til Kählers fabrik. Endelig i 1911 indgik Hammershøi og Kähler i et formaliseret samarbejde.

Alligevel kan vi betragte brevet fra 1904 som den egentlige indledning på det lange og frugtbare samarbejde, der varede til Hammershøis død i 1948. □

Noter:

¹⁾ Hammershøi, Svend (1873-1948): Maler og keramik, i forbindelse med H. A. Kähler 1894-1911, fast tilknyttet fabrikken 1911-48.

²⁾ Hammershøi, Vilh. (1864-1916): Maler, elev af P. S. Krøyer. Bror til Svend Hammershøi.

³⁾ H. A. Kählers fabrik: Grundlagt 1839 i Kindhestegade, Næstved af Joachim Herman Kähler. I 1875 blev en del af produktionen flyttet til Skidtparken, nu Kählersvej.

⁴⁾ Herman H. C. Kähler (1876-1940): Lervarefabrikant, leder af H. A. Kähler 1917-40.

⁵⁾ Winkel og Magnussen: Kunsthandel, Østergade 18, København.

⁶⁾ Bertelsen, Rudolf (1828-1921): Maler, tegnelærer på Herlufsholm Kostskole.

⁷⁾ Bindsbøll, Thorvald (1846-1908): Arkitekt. Arbejdede med keramik 1883-1904. Sv. Hammershøi var hos Bindsbøll 1891-1904.

⁸⁾ Eifrig, G. A.:

Lervarefabrikant, leder af Københavns Leervarefabrik, Valby 1890-1918. Virksomheden grundlagt af H. Tauber Jensen 1876.

⁹⁾ Bertelsen, Aage (1873-1945):

Maler, søn af Rudolf Bertelsen. Sammen med Sv. Hammershøi i kunstnergruppen Hellenerne.

¹⁰⁾ Kähler, Herman A. (1846-1917):

Lervarefabrikant, leder af H. A. Kähler 1872-1917.

Litteratur:

Weilbachs Kunstnerleksikon, København, 1947-52.

Thirslund, Jens: Svend Hammershøi som keramik, Samleren nr. 3, marts 1929.

Thirslund, Jens: Kähler-keramik gennem 100 år, Nyt nordisk Forlag, København 1939.

Madsen, Karl: Thorvald Bindsbøll, København 1943.

Arkivalier i Næstved Museums Kähler-samling.

Med de yndelige Hilsener til Dig og din
Din hengjeme Ven
Svend Hammershøi

Inger Mehlum

KURS NÆSTVED

Billeder af søvejen til Næstved

Kurs Næstved er navnet på en særudstilling, som Næstved Museum arrangerede i samarbejde med Næstved Kunstforening i anledning af, at Næstved havn havde 50-års jubilæum i 1988. Formålet med udstillingen var gennem en række eksempler at vise, hvorledes kunstmalerne gennem tiderne har oplevet og afbildet søvejen fra Karrebæksminde Bugt og helt ind i hjertet af Næstved ad dels Susåens bugtede løb, dels den snorlige kanal fra 1930'erne.

Udstillingen omfattede 49 katalognumre, hvoraf de fleste var oliemalerier, suppleret med enkelte tegninger, akvareller og grafiske arbejder.

Malerierne fik vi med stor velvilje lov til at låne i Statens Museum for Kunst, Statsministeriet, Ordrupgaard-samlingen, Vestsjællands Kunstmuseum i Sorø, Næstved kommune og hos en række private samlere. □



Fig. 1. Ludvig Find (1869-1945): Næstved havn 1900, olie på lærred, tilhører Statens Museum for Kunst.



Fig. 3. Harald Essendrop (1901-1978): Susåen nord for Storebro 1929, olie på lærred, tilhører Næstved kommune.



Fig. 2. Arthur Nielsen (1883-1946): Susåen og Storebro 1935, olie på lærred, tilhører Næstved kommune.



Fig. 4. L. A. Ring (1854-1933): Kanalen i Karrebæksminde 1898, olie på lærred, tilhører Statsministeriet.

Karen Larsen

FRA FATTIGHUS TIL ÆLDRECENTER

- lidt om ældreforsorg i Suså kommune gennem tiderne.

Suså kommune er i dag en landkommune med godt 8.000 indbyggere. Gennem kommunesammenlægninger i 1960'erne og kommunalreformen blev Suså kommune skabt i 1970 af 6 små kommuner, som blev etableret i 1841.

I 1989 tages 1. del af kommunens nye ældrecenter i brug. Det afløser alderdomshjemmene i Herlufmagle/Gelsted og Tybjerg og skal samarbejde med plejehjemmet i Glumsø.

I disse år er ældrepolitikken et højt prioriteret område i mange kommuner, og diskussionerne i Suså kommune angående den fremtidige ældrepolitik har inspireret mig til at foretage en undersøgelse af tidligere tiders ældreforsorg i de små landkommuner, som Suså kommune er dannet af.

Hvordan klarede man i 1800-årene og begyndelsen af dette århundrede for sorgen af de gamle, som ikke kunne ernære sig selv længere?

Lovgivning

Offentlig forsorg, specielt rettet mod gamle, er egentlig af nyere dato, idet det først var ved »Lov Nr. 69 af 9. april 1891 om Alderdomsunderstøttelse til værdige Trængende udenfor Fattigvæsenet« at gamle fik mulighed for at søge og opnå offentlig hjælp *uden* at være underlagt fattighjælpens indskrænkninger i deres personlige frihed, bl.a. valget. Fra 1892 til 1922 afgjorde de enkelte kommuner *om* der skulle ydes offentlig hjælp og i givet fald *hvor* megen hjælp kommunen ville yde. I 1922 kom »Lov om Aldersrente«, som afløste almisseprikket med faste, lovbestemte ydelser til personer over 65 år. Disse måtte dog *ikke* have begået en vanærende handling, *ikke* fornylig have modtaget fattighjælp og *ikke*... have ført et Levned, der i det almindelige Omdømme vækker Forargelse.»



Fig. 1. Åstræde 2 i 1988 bygget i 1770'erne som arbejderbolig for Næsbyholm Gods, fra 1856 fattighus for Næsby-Tyvelse kommune. Nu i privateje.

Før 1892 faldt al offentlig hjælp til gamle, som ikke længere kunne klare sig selv, således ind under den almindelige fattighjælp.

I det følgende skal vi se enkelte eksempler på, hvorledes man »løste« ældreforsorgen i landkommuner i 1800-årene.

Næsby og Engelstoft 1787

I folketællingen fra 1787, som er landets første folketælling, kan vi få et lille indblik i, hvorledes de gamle klarede sig, når de ikke længere var istand til at ernære sig ved et arbejde.

Næsby havde i 1787 245 indbyggere og blandt disse var:

Hans Hansen, 86 år og hans kone Kirsten Christensdatter, 57 år. De var indsiddere, dvs. boede til leje i et hus, og »nyder almisse«.

Niels Jensen, 64 år og hans kone Cathrine Christensdatter var også indsiddere og »nyder almisse«.

Sidsel Jensdatter var 64 år, indsiddere og »meget fattig«. Christen Andersen, 64 år var også indsiddere og »betler«.

I Engelstoft by i samme sogn boede Rasmus Andersen, 54 år og hans kone Maren Jensdatter, 66 år, ligeledes i lejet hus, men de »nyder ophold hos sønnen« - Christopher Rasmussen, som var bonde.

Disse få eksempler viser, at gamle har været tvunget til at overleve ved andre folks almisser eller ved betleri, hvis de ikke som Rasmus Andersen og hans kone kunne få ophold eller aftægt hos sønnen.

Nogle steder eksisterede »hospitalet«, hvor gamle kunne få ophold, f.eks. på Tybjerg Hospital, hvor der i 1787 boede 8 personer mellem 60 og 84 år gamle, og som »Alle (er) vanføre og nyder almisse«. I Glumsø Hospital boede samtidig ligeledes 8 personer mellem 44 og 84 år gamle, hvoraf den 44-årige Niels Rasmussen var »krøbling og tåbelig«.

Fattighuse

Fattighuse, som også husede gamle mennesker, har eksisteret her i landet gennem nogle hundrede år, men det var først efter midten af 1800-årene, at de kom i større antal og vi kan begynde at følge dem.

Fattigforordningen af 5. juli 1803 gav sognedistrikterne på landet pligt til at tage sig af de til distriktet hørende fattige - gamle som unge. Forordningen inddelte de fattige i 3 klasser, hvoraf 1. klasse var »... Alle, der ere saa gamle og syge, eller paa Helbred, Førlighed, Sandser og Forstand saaledes skaffede, at de aldeles intet, eller dog kuns saare Lidet kunne fortjene til Livets første Fornødenheder«.

Disse fattige, og det var netop bl.a. de gamle, skulle forsynes med *kost*, skaffet af distriktets beboere, med de nødvendige *klæder*, med *husly* og *varme* »... ved at indtinges til Huse paa dertil bekvemme Steder« og med *pleje* i sygdomstilfælde.

Omkring 1850 kom regler, som præciserede standarden i de kommunale fattighuse, men alt tyder på, at disse minimumskrav til de fattiges boliger langt fra er blevet overholdt alle steder.

F.eks. hedder det i 1865 i en lægelig indberetning om fattighusenes stand om fattighuset i Åsø: »Paa Aasø - Glumsø Fattighus er straataget saa utæt, at regnen løber ned ad muren«.

Næsby Fattighus

I 1787 var der ikke noget fattighus i Næsby, men i 1856 fik Næsby-Tyvelse kommune et fattighus, nemlig det nuværende Åstræde 2.

Huset var opført i 1776 af Næsbyholm Gods som arbejderbolig for 4 familier, men i 1856 blev huset solgt til kommunen til fattighus. Huset på 150 m² bestod af 4 lejligheder og et vaskehus. Hver lejlighed havde en dør mod gaden og bestod ellers af et værelse med kakkelovn og et lille køkken med komfur.

I 1870 boede der i dette kommunale fattighus 29 mennesker, sammensat af familier, enlige, børn og gamle. Huset var altså ikke specielt forbeholdt gamle.

Selvom dette fattighus ikke var i så dårlig stand som det omtalte fattighus i Åsø har heller ikke dette opfyldt de ministerielle minimumskrav til et fattighus.

Næsby fattighus er kun ét eksempel på de mange huse, som i kortere eller længere tid har fungeret som fattighuse i de kommuner, som i dag udgør Suså kommune.

Fattighuse eller »kommunehuse« har i øvrigt fungeret til for ganske få år siden.

Aftægtskontrakter

Den gruppe af gamle, som ejede eller fæstede en gård, havde mulighed for at gå på aftægt hos den nye ejer eller bruger, sådan som vi så det med Rasmus Andersen i Engelstoft i 1787. Aftægten kunne omfatte en bolig, enten i form af et lille hus eller en del af stuehuset, og naturalier og/eller penge til livets opretholdelse. Denne gruppe af aftægtsfolk må gennemgående have haft væsentlig bedre forhold i alderdommen end de helt besiddelsesløse, som måtte klare sig med almisser eller fattighjælpen.

Aftægt er en gammel form for aldersforsørgelse for specielt gårdejere eller gårdfæstere og man kan endnu i dag finde eksempler på aftægtskontrakter.

Fattiggården

Omkring 1870 opførtes Fattiggården i Gelsted af Herlufmagle - Tybjerg kommune. Fattiggården var beregnet til kommunens fattige, uanset alder, og hensigten med en fattiggård var at rationalisere og ikke mindst billiggøre fattigforsorgen.

Alderdomshjem

I 1903 blev Fattiggården opdelt i en fattiggård og et alderdomshjem. I 1920 overgik Fattiggården helt til alderdomshjem og fik samtidig officielt betegnelsen »Alderdomshjem«, men i befolkningen levede begrebet »fattiggård« stadig videre som betegnelse for stedet.

I 1922 kom, som nævnt, Lov om aldersrente. Loven gjorde op med den opfattelse, at gamle, som ikke kunne klare sig selv, skulle *søge* kommunen om fattighjælp. Dette nye syn på gamle gav sig også udslag i opførelsen af alderdomshjem, hvor vi allerede har set, at Fattiggården kom til at hedde »Alderdomshjem«. I 1924 blev der bygget et nyt alderdomshjem i Tybjerg. Udover at fungere som alderdomshjem fungerede det dog også som husvildebolig. I 1920 blev der ligeledes etableret et alderdomshjem i Glumsø - et alderdomshjem, som siden er udvidet flere gange og som fra 1988 fortsat skal fungere som plejehjem ved siden af det nye ældrecenter i Herlufmagle.

Fattighuse er blevet til fattiggårde. *Fattiggårde* er blevet til alderdomshjem. *Alderdomshjem* er blevet til *plejehjem* og sidste skud på stammen er *ældrecentre*.

Begreberne, og dermed opfattelsen af de gamle, har ændret sig markant i de sidste 100 år, men som netop disse års diskussioner om ældrepolitikken viser, er afklaringen af, hvorledes et samfund tager vare om sine gamle, langt fra slut. □



Fig. 2. Herlufmagle Plejehjem i 1988 opført i 1872 som fattiggård for Herlufmagle-Tybjerg kommune, fra 1920 alderdomshjem. Huset skal fremover rumme lejligheder, ungdomsboliger og fælleslokaler for Gelsted.

Søren Winther

ANDELSMØLLEN PÅ LADBY OVERDREV

- et restaureringsprojekt gennemført af sognet.

Der blæste en svag vind, da husmændene fra Ladby Overdrev den 17. februar 1899 fejrede igangsætningen af deres nybyggede mølle. Sejlene var rullet ud på vingerne og ganske langsomt, men sikkert begyndte vingerne at dreje rundt.

Den første tønde byg var allerede trukket op på kværnloftet og blev nu væltet ind over kværnen. Der gik ikke mange minutter inden formanden for møllen, Peter Klausen, kunne kontrollere det første maledede korn, der kom ned i sækken. Formalingen var lidt grov i starten, men det varede ikke længe, før alle tolv andelshavere var tilfredse med møllens gang og det formalede korn.

De ønskede hinanden tillykke med den smukke hollandske mølle og glædede sig over, at de nu selv kunne male grut til dyrene.

Før denne store festdag var der gået nogle år, hvor forbruget af malet korn til dyreholdet var steget meget kraftigt, så talen om at få bygget en andelsmølle på Ladby Overdrev blev mere og mere aktuel for husmændene på overdrevet. Efter mange møder og indhentede tilbud, samt et tilsagn fra Herlufsholm Gods om et lån på kr. 1.200, overdrog man maskinbygger Hans Peter Madsen, Guderup, hele arbejdet med opførelsen af vindmøllen.

Møllen bygges

I foråret 1898 startede man på grunden og selve fundamentet. Den cirkelrunde grund blev bygget af kampesten i skellet mellem matr. nr. 28 og matr. nr. 21a, hvor møllen lå godt placeret. Grunden blev godt 1 meter høj og der oven på støbte man forankringsjernene, hvor egetræsremmen blev påspændt. I løbet af sommeren begyndte skelettet til møllen at tage form. Uden på skelettet blev der påsømmet profilbrædder, dels for at stive møllen af og dels for at give et solidt underlag for yderbeklædningen, der bestod af ca. 4000 træspåner.

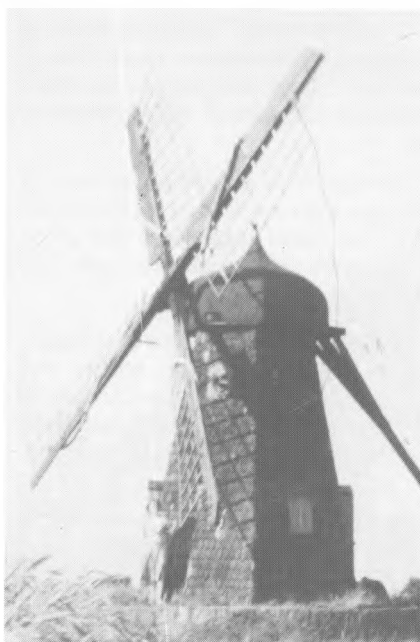


Fig. 1. Ladby Andelsmølle i 1951. Foto: Poul E. Mortensen.

Sidst på efteråret kom det store øjeblik, da den løgformede møllehat med aksel og tandhjul blev hejst op på plads. Tandhjulene var moderne helstøbte jernhjul, der gik i bronzelejer med fedtkopsmøring. Møllestenene blev hejst op på kværnloftet og monteret.

Sidst i januar 1899 blev de 16 alen lange mølevinger spændt fast. De samlede udgifter til møllen blev kr. 1.078,91 og i februar fik maskinbygger H. P. Madsens enke et afdrag på kr. 900 og kort efter restbeløbet.

I januar måned 1899 holdt man den første ordinære generalforsamling, hvor man valgte Peter Nickolai Klausen til formand og Jens Klausen samt Kristian Jensen til de to øvrige bestyrelsespladser.

Møllekontrakt

På den første generalforsamling opstillede man også en møllekontrakt:

»Den til møllen indleverede sæd formales af den mand, som ved generalforsamlingen antages dertil. Han må, når møllen går, være ansvarlig for, at den ikke løber løbsk, eller ved anden uforsigtighed sker overlast, og han må ligeledes sørge for, at møllen ikke mangler smørelse og holde så rent som muligt.

Når møllen sejles af, må han tage vindbrædderne af, og hvis bestyrelsen finder det nødvendigt på visse årstider, må han tage sejlene af og lægge ind i møllen.

Sæden, som indleveres på møllen må males så godt som muligt, og hvis der gøres klage, må bestyrelsen efterse det og mægle efter bedste skøn.

Indleveringen af sæden må finde sted tirsdag og fredag fra 9 - 10 formiddag, og når møllen går. Manden, som maler, må, når han forlader møllen, slå i lås og tage nøglen til sig.

Bestyrelsen forbeholder sig ret til valg mellem de 2 laveste bud. Bestyrelsen har ret til at kontrollere møllen, når de vil.«

I følge vedtægterne skulle mølleren antages blandt andelshaverne, men i praksis blev mølleren også udtaget blandt andre.

Møllen maler

På generalforsamlingen d. 14. maj 1899 blev Kristoffer Larsen kontraktlig antaget til at formale sæden for en pris af 5 øre pr. 100 pund. For at få malet 100 pund korn skulle andelshaverne betale 20 øre til dækning af møllerens løn og møllens øvrige udgifter. Ligeledes blev der vedtaget en bøde på 10 kr. for enhver, som købte formalet sæd, undtagen i tilfælde af vindstille vejr.

Årene gik og Kristoffer Larsen malede korn for alle andelshaverne og steg efterhånden i løn, så han i 1904 fik 7 øre pr. 100 pund korn.



Ladby Andelsmølle ca. 1947.

Møllens drift

Møllen krævede stadig vedligeholdelse, bl.a. skulle møllestenene bides, dvs. have hugget furer i op, 3 gange om året. Møllen skulle tjæres hvert år, og der var til stadighed mindre reparationer.

Andelshavernes betaling for at få malet deres korn svingede i takt med udgifterne til møllens drift. Nogle år måtte bestyrelsen opkræve ekstrabeløb pålignet andelshaverne efter deres areals størrelse, mens der til gengæld var andre år, hvor man på generalforsamlingerne kunne beslutte at male gratis.

25 år efter møllens start kunne de gamle møllevinger ikke mere, og der blev bestilt et nyt sæt, der blev sat op i april 1924. Vingerne kostede 115 kr. 70 øre og for 35 kr. leverede sadelmageren 2 nye sejl.

På generalforsamlingen i 1930 blev det vedtaget at købe 2 nye sejl og lade forskellige mangler ved møllen udbedre. Ligeledes vedtoges det, at formanden skulle sørge for en bajer og en cigar til hver af de fremmødte ved generalforsamlingerne.

Efter kun 10 års brug måtte man i 1934 lade møllebygger B. Christoffersen i Karise fremstille en ny møllevinge, men det viste sig, at der var dårligdom i træet, hvorfor der blev udvekslet breve mellem Ladby og Karise. I et brev fra Christoffersen hedder det:

»Da det (dårligdommen) nu engang er der, så skal der ikke fra min side gøres nogen indvinding. Du kan godt meddele selskabet, at jeg er villig til at sætte en anden (vinge) op til efteråret, uden at selskabet får nogen som helst udgift deraf. Desuden vil jeg forpligtige mig til at sætte en anden op, hvis den skulle falde ned eller knække på grund af den skavank indenfor et tidsrum af 10 år, idet jeg går ud fra, at I jo lige så godt kan lade den sidde nogle år, så kan vi se, hvordan det går med den.«

Bestyrelsen gik ind på møllebyggerens sidste forslag, og vingen blev hængende helt til 1952, hvor de gamle vinger blev solgt for 5 kr.

Møllesejlene var det på møllen, der oftest blev repareret eller udskiftet og det var løbende en udgift for andelshaverne. I 1940 blev der købt 4 nye sejl for

96 kr. og 1943 købte foreningen 4 brugte sejl af Holløse Vindmølle for 250 kr., så her kan vi se krigens indvirkning på priserne p.gr.a. varemangel.

1943 var også året, hvor Arbejdstilsynet forlangte, at møllen blev efterset hvert år. Smed Jens Taarsted førte tilsynet og indførte hvert år i bogen, at møllen var i orden. Heraf kan vi se, at man i alle årene vedligeholdte møllen godt.

Møllen standser

Efter 1955 gik det ned ad bakke for den lille mølle. Efterhånden havde alle på Overdrevet fået elektriske kværne, og da den sidste møllevinge faldt ned en stormvejrnat, var møllens skæbne beslægtet.

Der var nu ikke længere brug for møllen, og nogle mente, at man burde rive den ned og bruge tømmeret til brænde. Det ville også være lettere at pløje til skel, hvis man var fri for at slå et slag uden om møllen.

På denne måde henlå møllen godt 30 år og forfaldt mere og mere.

Sognet vil bevare sin mølle

I juni 1987 bragte Næstved Tidende en artikel af red. Henning Jessen om den gamle andelsmølle på Ladby Overdrev.

Henning Jessen indledte sin artikel med ordene: »Den lille mølle ved markskellet har »hatten« på sned og er forresten ved at falde sammen«. Dette blev understreget af et billede, som viste, hvor langt fremskredet forfaldet var.

Artiklen satte gang i sognet, og Ladby Foredragsforening tog Henning Jessens idé, om at Foredragsforeningen skulle starte en istandsættelse, op. Derfor indkaldte Foredragsforeningen til et orienterende møde den 18. august. Forinden bragte Næstved Tidende endnu et billede af møllen, fra dengang møllen var i drift og maledede korn. Ligeledes havde pensioneret tømrer Frede Bonnesen henvendt sig og tilbudt sin hjælp ved restaureringen af møllen.

Mødet samlede så mange af sognets beboere at Ladby Foredragsforening straks blev klar over, at der var en stærk lokal interesse for at lave et nyt møllelaug med bevarelsen af møllen som hovedopgave.

Ladby Andelsmøllelaug

Der blev indkaldt til stiftende generalforsamling i oktober 1987 i Ladby. Forinden havde Bonnesen taget møllehatten ned, og her havde vi den store glæde, at selve mølleværket med tandhjul og aksler var nogenlunde intakt. Det eneste af maskineriet, der havde lidt skade af vejr og vind, var møllestenene, der desværre var frostsprængte.

Generalforsamlingen samlede 44 Ladby- og Næstved-borgere, der stiftede det nye møllelaug og fik vedtaget love og valgt en bestyrelse. Oldemand blev Henning Nielsen, Ladby Overdrev. Han var den sidste møller, der havde malet korn på møllen, selvom den kun havde én vinge. Henning Nielsen var også et af de sidste medlemmer, der var valgt ind i den gamle forenings bestyrelse så sent som juni 1963.

De øvrige laugsmedlemmer blev Aage Flensburg, Ladby, Gunnar Larsen, Ladby Overdrev, Vagn Nielsen, Øllerup, på hvis jord den ene halvdel af møllen ligger, og Søren H. Winther, Guderup.

Den anden halvdel af møllen ligger på Erik Løwes jord.

Der var så stor opbakning i lokalbefolkningen, at der blev arbejdet næsten hver week-end under Frede Bonnesens store erfaring, og vi blev hurtigt enige om, at vi ikke ville stoppe, før møllen igen kunne grutte korn.



Fig. 3. Ladby Andelsmølle i 1987 med hatten på sned.



Fig. 4. Ladby Andelsmølle i 1988 under restaurering.

Den årlige formaling på Ladby Andelsmølle

(tdr. à 100 kg)
 1899: 595 tdr.
 1900: 485 tdr.
 1901: 540 tdr.
 1902: 534 tdr.
 1903: 553 tdr.
 1904: 663 tdr.
 1905: 515 tdr.
 1906: 505 tdr.

Møllen blev løftet og der blev støbt ny sokkel, monteret en ny egetræsrem ovenpå denne og møllen sat på plads igen. Til dette arbejde var støbemester Henning Larsen, Guderup, og en stor hjælp, ligesom han hjalp med renoveringen af den smukke runde kampestensgrund, som havde fået nogle slemme knubs under pløjearbejdet.

Møllelauget havde den store glæde, at Foredragsforeningen skænkede 2.000 kr. og flere af møllelaugets medlemmer tegnede livskontingenter på hver 2.000 kr. Arbejdet gik videre under Bonnesens kyndige ledelse og i løbet af vinteren lavede Bonnesen 4 nye vinduer, fik tandhjulene sandblæst med hjælp fra firmaet Revsbæk, fik fremstillet en ny hovedaksel hos smedemester Keld Petersen, Ladby, da det viste sig, at der var så store tæringar i den gamle, at vi ikke turde sætte møllevingerne fast i den. Ligeledes måtte vi erkende, at den gamle beklædning ikke kunne mere.

1988 bragte den glædelige nyhed, at vi var blevet bevilget 25.000 kr. fra møllebygger Henry Bjergstrøm Jensens møllefond i Næstved. Bestillingen på ny sidebeklædning turde vi nu afgive til tømrerfirmaet H. Nielsen & Søn i Grimstrup, der samtidig imprægnerede brædderne, og i maj gik lauget igang med opsætning af beklædningen. Den 25. juni kunne vi melde opsætning af beklædningsbrædder og nye vinduer færdig. Samtidig kom Næstved kommune os til hjælp ved at forære os ekstra egetræsspånar fra Karrebæk Mølle. Efter imprægnering gik vi igang med at sømme spånerne på, og her kom Bonnesens store kunnen rigtig til udfoldelse, så selv professionelle møllebyggere måtte erkende, at det ikke kunne udføres bedre. Arbejdet med spånerne og fremstillingen af 2 nye døre blev afsluttet i august i år.

Ind imellem har Frede Bonnesen haft tid til at lave møllehatten færdig, så den venter kun på at det store hathjul og det nystøbte kronhjul bliver leveret fra maskinfabrikken, inden den kan komme op på sin vante plads i løbet af efteråret.

Nu er vi på jagt efter 2 nye møllesten og søger penge til 2 nye møllevinger. Hvis alt går efter vores plan, skal Ladby Andelsmølle igen male korn på 90-års dagen i februar 1989.

Dermed er Ladby sogn blevet et kulturhistorisk minde rigere og alle kan i fremtiden glæde sig over, at sognet har bevaret den lille, men smukke, mølle på Ladby Overdrev. □

ISBN 87-88461-14-9
ISSN 0903-5125



DIS-Danmark



1 2 4 2 9 4

ISBN 87-88461-14-9
ISSN 0903-5125



DIS-Danmark



1 2 4 2 9 4